

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TRT TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA SANATIN YERİ VE
ÇAĞDAŞ SANATIN MEDYAYLA BAĞ KURABİLME İHTİMALİ
THE PLACE OF ART IN TRT TELEVISION BROADCASTING FROM THE PAST TO THE
PRESENT AND THE CHANCE OF CONTEMPORARY ART TO LINK WITH THE MEDIA**

Mihriye Meral YURDERİ*

Öz

Bu çalışmada, sanat programlarının yapımı açısından TRT televizyon yayıncılığında zaman içinde ne tür değişimler olduğu ortaya konmak istenmektedir. Bu amaçla TRT'nin "Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008" adıyla yayınladığı 4 ciltlik kaynak, program türleri açısından taranarak bir içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kaynakta yer alan 2000'i aşkın program arasından üretilen sanat programları tespit edilerek, yıllara ve on yıllara göre kategorize edilmiştir. Bu analizin sonucunda 1970'li yıllara oranla 1980'li yıllarda bir miktar azalan sanat programlarının en çok 1990'lı yıllarda üretildiği; ancak 2000'li yıllarda ise sanat yapımlarının sayısının 1980'li yıllara göre bile oldukça geride kaldığı görülmüştür. TRT, 1968 yılından bu yana sosyal sorumluluk anlayışıyla yayıncılık yapmış ve Batılılaşma hedefleri doğrultusunda bir kalkınma aracı işlevi yüklenmiştir. Bu nedenle diğer alanlarda olduğu gibi sanat alanında da modernleşme ve Batılılaşma doğrultusunda hareket etmiş; pek çok sanat dalında yayınladığı yabancı programların yanı sıra, yerli yapımlara da imza atmıştır. Ancak 2000'li yıllarla birlikte TRT'nin sanat yapımları konusundaki tutumu değişmeye başlamıştır. Bu değişimde Televizyon yayıncılık anlayışı kadar, sanat anlayışındaki farklılaşmalar da etkili olmuştur. TRT hem özel yayıncılıkla rekabetin hem de postmodern kültürün etkisiyle, hâlâ sosyal sorumluluk özelliğini taşımaya çalışmakla birlikte, kalkınma aracı olma niteliğini kaybetmiştir. Sanat alanında ise yeni medya ile bağ kurabilme ihtimali daha yüksek olan çağdaş sanat anlayışları hâkim olmaya başlamıştır.

Anahtar kelimeler: TRT, Televizyon Yayıncılığı, Program Yapımcılığı, Medya, Çağdaş Sanat.

Abstract

In this study, it is aimed to show what kind of changes in TRT television broadcasting over time in terms of production of art programs. For this purpose, a content analysis was carried out by scanning the 4 volumes of the TRT's "Past to Future Documents Information 1968/2008" in terms of program types. Art programs produced from over 2000 programs in this source have been identified and categorized according to years and decades. As a result of this analysis, it is observed that the art programs, which decreased somewhat in the 1980s compared to the 1970s, were produced mostly in the 1990s; but in the year 2000s, the number of art productions was far behind compared to the 1980s. Since 1968, TRT has been publishing with an understanding of social responsibility and it has also functioned as a development tool in the direction of the goals of Westernization. For this reason, as in other fields, he has acted in the field of art in the direction of modernization and Westernization; in addition to the foreign programs he has published in many arts, TRT has also signed national productions. However, with the years of 2000, TRT's attitude towards art productions has begun to change. In this change, differentiations in understanding of art have been as influential as television broadcasting understanding. TRT, while still trying to carry social responsibility, has lost its qualification as a means of development, with both its competitiveness in private broadcasting and the influence of postmodern cultures. In the field of art, contemporary art concepts that are more likely to link with the new media have become dominant.

Key words: TRT, Television Broadcasting, Program Production, Media, Contemporary Art.

1. GİRİŞ

Türkiye'de genelde medyanın, özelde televizyonun sanata yaklaşımı ya da sanata alan açma konusundaki tutumu, her zaman eleştirilmiş ve pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Oysa medya ve sanat, esasen farklı alanlar, farklı araçlardır. Aralarında mutlaka bir bağ ya da bir birlik kurulması gerekmez. Ancak kamu yayıncılığı açısından düşünüldüğünde durum farklılaşır ve kamu yayıncılığı yapan bir kurumun sanat konusundaki tutumu sorgulanabilir hale gelir. Zira TRT'nin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu[†], sanat programları yapmayı görevleri arasında sayarken (madde 9); mümkün olduğunca çeşitli konulara yer vererek yayın türlerinin dengelenmesini de sorumluluk olarak görmektedir (madde 17).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, savaş sonrasının getirdiği karamsarlık ve yoksulluk içinde bile, sanat, öncelikli olmamasına rağmen batılılaşma ve modernleşme hedefleri doğrultusunda oldukça önemsenmiştir. Aynı hedeflere paralel olarak TRT bir kalkınma aracı işlevi görmüş; bu nedenle de pek çok konuda olduğu gibi sanat konusunda da yüzünü Batıya dönmüştür. Kamu yayıncılığı yapıyor olması ve 1990 yılına kadar yayıncılık tekelini elinde bulundurması ise onu güçlü kılmıştır.

Yeni medyaların ortaya çıkması ve giderek daha çok kullanılıyor olmasına rağmen geleneksel medya ve televizyon, hâlâ en yaygın medya olma ve en geniş kitleye seslenebilme özelliğini korumaktadır.

*Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar ve Tasarım Bölümü

† 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, 14.11.1983 tarihli ve 18221 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

Her ikisi de görsel kültüre ait olmalarına karşın, sanat ve medya farklı hedeflere yönelmiştir. Günümüzde geleneksel medya dünyasındaki ticari rekabet yüzünden, en geniş kitleye hitap edebilmek için eğlenceye yönelen televizyon, sanatı dışarıda bırakma ya da öncelik sırasında sonlara atma yönünde bir eğilim sergilemektedir.

Sanat, kendini aşma arzusundaki insanın, yaşantıları ve düşünceleri paylaşma yeteneğini yansıtır; insanın bütünle kaynaşması için vazgeçilmez bir araçtır (Fischer, 1995: 10-11). Bu nedenle derinliklidir; insana bir yücelme duygusu verir; iyiyi ve güzeli öğütler; yaşanan dünyaya değer katar; ruhunu zenginleştirir; zihnini ve duygularını bilir; sınırlarını genişletir; derinlik kazandırır. Televizyon ise, geniş bir kitleye hitap edebilmek – ya da aslında o kitleyi ele geçirebilmek – için ister istemez yüzeysel olmak zorundadır. Sanatın kendisi için, salt sanat için, genel olarak olumsuz bir düşünce ifade edilemeyeceği halde, medya konusunda aynı şeyin geçerli olduğu söylenemez. Zira bilimsel açıdan kitle iletişim araçlarına başlangıcından beri kuşkuyla yaklaşılmış ve kuramsal gelişiminde – yarar-zarar eksenli bir tür cari tablo üzerinden – daha çok olumsuz etkileriyle ele alınmıştır.

Bu nedenle genelde medyanın özelde televizyonun, sanata ne kadar katkı sağladığı ise tartışılır bir konudur. Zira televizyonun metalaştırıcı etkisi, Benjamin'in *aura* kavramıyla birlikte ele alınırsa, televizyon belki de sanat ve sanatçı için bir değersizleştirmeyi de beraberinde getirebilmektedir. Benjamin'e göre, "Özgün yapıtın şimdi ve buradalığı, o yapıtın hakikiliğini oluşturur." Teknik yolla yeniden üretimse, sanat yapıtının hakikiliğini zedeler ve özel atmosferinin (*aura*'nın) varlığı son bulur. "Sanat yapıtının teknik yolla yeniden üretildiği çağda gücünü yitiren, yapıtın özel atmosferi olmaktadır." (2001: 54-55). Ayrıca televizyonun ticari kaygılardan dolayı genel olarak sanatla ilgilenmiyor olması ve kamu yayıncılığının sanata ilgisinin olup olmadığı bir yana; ilgilense bile bunun yeni sanata bir faydası olacak mıdır tartışması başka bir yana; zaten sanatın medyada yer alıp almamasının sanata katkısı konusunda bir paradoks da söz konusudur. Televizyon belki de yalnızca bir arayüz gibi, eserin ancak bir kopyasını, bir yeniden sunumunu ileticektir.

Bu çalışmada TRT'nin "Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008" adıyla yayınladığı 4 ciltlik kaynak kitapta yer alan 2000'i aşkın program taranarak sanat içerikli yapımlar belirlenmiş ve bu yapımlar yıllara ve on yıllara göre kategorize edilmiştir. 31 Ocak 1968 – 31 Aralık 2008 tarihleri arasındaki 41 yıllık süreçte yapımcılığını TRT'nin üstlendiği ya da katkıda bulunduğu ve yayın hakları da TRT'ye ait olan bu programların tümü belgesel niteliğindedir. Kaynak taranarak yapılan içerik analiziyle TRT yapımlarında sanata ayırdığı yerin yıllara ve on yıllara göre nasıl değiştiği belirlenmiştir.

2. TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Türkiye'de televizyon yayıncılığı 1968'de Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) deneme yayınlarıyla başlamış; 1989 yılına kadar tek kanallı, 1990 yılına kadar da çok kanallı olarak devam edilmiş ve yalnızca kamu yayıncılığı yapılmıştır. Bu süre zarfında temelde otoriter olmakla birlikte, sosyal sorumluluk anlayışıyla yayıncılık yapan TRT, radyo gibi televizyonu da bir kalkınma aracı olarak kullanmıştır. 1990 yılında özel televizyon yayıncılığı başlamış ve nispeten liberal ve hatta biraz da demokratik katılımcı bir medya sistemi gelişmiştir. Bu dönemde TRT televizyon kanallarını arttırarak yayınlarını sürdürürken otoriter yapısını da nispeten kaybetmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte kamu yayıncılığında TRT'nin kalkınmacı yapısı zamanla azalmış; ancak sosyal sorumluluk anlayışı sürmüştür. Özel yayıncılığın liberal ve demokratik katılımcı yapısı ise 2000'li yılların başlarından itibaren değişmeye başlamıştır. 2001 ekonomik krizinin etkisiyle özel medya kuruluşlarında önce yatay, sonra dikey ve giderek artan bir tekelleşme baş göstermiştir. Ardından kâr beklentileri yükselmiş; televizyonlar yerli yabancı dizi ve filmler, yarışma ve eğlence programları gibi sanata göre çok daha kârlı olan ve geniş bir izleyici kitlesine ulaşmayı hedefleyen alanlara yönelmişlerdir. Oysa 1990'lı yıllarda hem TRT hem de özel televizyonlarda, izleyici açısından belli bir oranda demokratik katılımın sağlandığının kabul edilebileceği dönemde, aktüel ve izleyici katılımlı programlarda, toplumun o dönemde önemli görülen sorunları – uyuşturucu, fuhuş, marjinalite, AIDS, organ kaçakçılığı, komşular arası ilişkiler, hoşgörü vb – tartışılmaktaydı. Günümüzde ise hem halen devam eden yoğun tekelleşmenin, hem de neo-otoriter diyebileceğimiz bir medya sisteminin etkisiyle ve yükselen ticari ve siyasi beklentilerle, kamu yayıncılığının da olması gerektiği gibi yapılmadığını söyleyebiliriz.

Kamu hizmeti yayıncılığı, toplumun ortak ihtiyaçlarına öncelik vermeli; tartışmalı ve politik konulara ve genel olarak çeşitliliğe ilişkin bilgi, denge ve adalet sağlama ihtiyacını karşılamalıdır. *Kamu yayıncılığı* terimi genel olarak belirli kültürel hedefleri izlemeyi ifade eder. Birçok ülkede, kamu hizmeti yayını, yasalar tarafından oluşturulan ve genellikle kamu fonları tarafından finanse edilen ve büyük ölçüde editörlük ve bağımsızlık derecesi verilen bir sistem anlamına gelir. Bu tür sistemlerin genel mantığı, demokratik siyasal sistem yoluyla kararlaştırıldığı ve gözden geçirildiği gibi toplumun ve vatandaşlarının önemli iletişim ihtiyaçlarını karşılayarak kamu yararına hizmet etmeleri gerektiğidir. Aynı zamanda medya sektöründe giderek büyüyen ticarileştirmeye de bir alternatif sunarlar. Kamu hizmeti yayıncılığının temel

hedefleri; tüm temel ilgi alanlarını kapsaması ve ihtiyaçları sağlamanın yanı sıra, tüm görüşlerde çeşitliliği gözetmek; tartışmalı konu ve sorunlar hakkında dengeli ve tarafsız bilgi sağlamak; yayıncılıkta "kalite" için belirli bir endişeye sahip olmak ve kamu yararını finansal hedeflerden önce koymak olarak belirtilebilir (McQuail, 2010: 152-153). Ancak kamu yayıncılığının bu hedef ve ilkelerini gerçekleştirebilmek için TRT'nin özerk olması gereklidir. Oysa 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasının ardından TRT'nin özerkliği kaldırılmış ve merkezi bir anlayışla yönetilmeye başlanılmıştır. Bu nedenle TRT teknik açıdan gelişme içinde olmasına karşın, günümüzde geleneksel, tutucu ve tek merkeze bağlı yapısıyla Türkiye'nin genel siyasi anlayışıyla bütünleşmiştir (Çankaya, 2003: 99). Ayrıca TRT otoriter yapısı gereği ve zaman zaman yaşanan demokratik kesintilerle, siyasal değişimler ve toplumsal olaylarla da bağlantılı olarak kamu yayıncılığının ilke ve hedeflerine tam olarak riayet edememiştir. Bu nedenle toplumun ortak ihtiyaçları, görüşlerde çeşitlilik, dengeli ve tarafsız bilgi gibi konularda, kamu yararını her zaman gözetebildiği söylenemez.

McQuail'in geliştirdiği *kalkınma teorisi*, ulusal kalkınma hedeflerine yönelmektedir. Aynı zamanda az gelişmiş toplumların serbest piyasa medya sistemini sürdürmek için para, altyapı ve beceriden yoksun olması nedeniyle, medyanın kurulması, işletilmesi, kaynakları seçici bir şekilde tahsis etmesi ve kalkınma hedefleri doğrultusunda yayıncılık yapması devletin görevidir. Medyanın kalkınma aracı olarak kullanıldığı durumlarda ise gazetecilik özgürlüğünün bir şekilde kısıtlanması meşru olarak kabul edilebilir. Zira sosyal sorumluluk, medya haklarından ve özgürlüklerden önce gelir (2010: 151). Gelişmekte olan ülkelerde medyanın bir kalkınma aracı olarak kullanılmasına ilişkin olan bu kuram, ortak koşullara işaret eder. Bunlar, iletişim altyapısının yetersizliği, profesyonel beceri eksikliği, kültürel kaynakların kısıtlılığı, izleyicilerin medya ürünlerine ulaşmasını sağlayan araç ve gereçlerin eksikliği ve bu konuda gelişmiş ülkelere bağımlılıktır. Bu durumda gelişmekte olan ülkeler ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmayı en önemli bir sosyal görev olarak görür ve medyanın bunun için önemli bir araç olduğu kabul edilir. TRT ve Türkiye açısından oldukça uygun bir kuram olan *kalkınma aracı olarak medya*, başlangıçta tam da olduğu gibi işlev görmüş; ancak zamana ve koşullara göre bu durum değişmiştir.

TRT günümüzde hâlâ belli bir sosyal sorumluluk anlayışıyla tartışmaya çok açık bir kamu yayıncılığı yapıyor olmasına rağmen, kalkınma aracı olma niteliğini yitirmiştir. TRT'nin kalkınma aracı olma özelliğini yitirmesindeki dinamikler, Türkiye'de ve dünyada değişmekte olan toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıyla paralellik arz eder. Nispeten daha gelişmiş bir ülke olmamız, değilse de en azından küresel kapitalist ağa dâhil olmamız, kamu yayıncılığındaki öncelikleri de değiştirmiştir. Artık kalkınma, medya aracılığıyla halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesinden çok, ekonominin geliştirilmesi ve dünyayla rekabet anlamına gelmektedir. Postmodern çağın gerekleri ve artık ulaşılmaması gereken modern bir batı olmaması nedeniyle de modernist ve rasyonalist hedefler ortadan kalmış; böylece modernleşme süreci yarıda kesilmiştir. Küreselleşmeyle birlikte postmodern kültürün etkilerine maruz kalmamız sonucu toplumsal ve kültürel yapı da değişmeye başlamış; bütünlüğünü kaybetmiştir. Artık peşinden gidilebilecek tek bir ortak hedef ya da izlenmesi gereken tek bir yol yoktur. Tüm bunlara, son 15 yılın politik atmosferi sonucu gelişen ve neo-otoriter olarak adlandırılabilirimiz bir yayıncılık anlayışı da eklediğinde TRT'nin yasayla güvence altına alınmış olan görev ve sorumluluklarından, kamu yayıncılığının gereklerinden, sanat dışındaki alanlarda da uzaklaştığı söylenebilir.

3. ÇAĞDAŞ SANATIN DEĞİŞEN DİNAMİKLERİ VE MEDYAYLA İLİŞKİSİ

Çağdaş sanatın ne olduğuna ilişkin farklı görüşler ifade edildiği için belirli bir tanımla yapılamamakla birlikte, en basit ifadeyle içinde bulunduğumuz dönemde yapılan sanat olarak adlandırabiliriz. Bu kabulle, şimdiki ve anı önemseyen postmodern dönemde, çağdaş sanat anlayışının sürekli değiştiğini ve güncellendiğini söyleyebiliriz. 1970'lerde sona erdiği düşünülen ve belirli sanatsal akımlar dâhilinde belirli estetik standartları olan modern sanatın yerini almıştır. Modern sanat, genel toplum beğenisini önemsemeyen, elitist bakış açısına sahip ve katı tutumlu bir sanat anlayışı olarak tanımlanır (Şaylan, 1999: 83). Modern sanat, geleceğe dair umut vaat eden ve evrensellik iddiasında olan modern düşünceye dayanır. Oysa postmodern dönemdeki *şimdilik*, geçicilik, uçuculuk, parçalılık, akışkanlık, çağdaş sanatı sürekli bir değişime sevk eder. Bu nedenle güncel ve değişken olan çağdaş sanat, farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanabilir.

Postmodern dönemde modern dönemde olduğu gibi sanatı yaratmak ve üretmek kadar, tüketmek de önemsenmektedir. Sanat, popüler kültürün etkisiyle bir taraftan kitleleşirken diğer taraftan parçalanmaktadır. Postmodernliğin etkisiyle akışkan, geçici ve uçucu olan sanat üretimi, küresellikten ya da evrensellikten uzaklaşarak, yerelliğe ve minimalliğe yönelmekte; farklı teknikler ve farklı anlayışlar iç içe geçerek sürekli bir değişim yaşanmaktadır. Kimliklerin ve aidiyetlerin parçalandığı, ilerlemeye duyulan inancın zayıfladığı akışkan postmodern toplumda, sanatın evrenselliği de zayıflamakta; bütünlüksüz farklı sanat anlayışları ortaya çıkmaktadır.

Zira çağdaş sanat konusundaki standartlar, fikirler ve beğeniler sürekli değişmekte; bu nedenle belirli bir *çağdaşlık formülü* geliştirilmesi şimdilik çok olanaklı görünmemektedir (Wilson, 2015: 7). Sanatın modern dönemdeki evrensel bütünlüğünün bozulması, parçalı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Postmodern dönemde birey gibi sanat küçük parçalara ayrılmış gibidir. Bir tür alt kültür gibi belirli bir grubun üretip, paylaşım, tükettiği yeni sanat, belirli dergiler, kafeler, atölyeler, sanat evleri ya da küçük topluluklar aracılığıyla daha çok meraklısına hitap etmekte; bu üretim ve tüketim grupları ise önemli bir kitleyi oluşturmaktadır. Ancak yeni, çağdaş ya da genç sanat, ticari yayıncılık ilkesini benimseyen ana akım medyanın ilgisini çekmemektedir; zira çağdaş sanatın izleyici kitlesi ile televizyonun izleyici kitlesi farklıdır. Televizyonun izleyici kitlesi daha geniş ve yaş, eğitim ve gelir açısından demografik olarak çeşitlilik arz ederken; çağdaş sanatın izleyici kitlesi genellikle daha eğitilmiş, daha genç ve belli bir gelir düzeyindeki insanlardan oluşur. Çağdaş sanatın kitlesi her ne kadar parçalı bir kitle olsa da Baudrillard'ın (2002) sözünü ettiği ve *toplumsalın sonu* olarak gördüğü *sessiz yığınlar* ya da tipik kitle tanımıyla *birbirinden habersiz insan yığınları* değildir. Çağdaş sanatın parçalı kitlesi, birbirinden haberdar olan bir kitledir; sessiz kalmayan ve kendini bir şekilde ifade edebilen bir kitle.

Çağdaş sanat anlayışlarındaki teknik ve estetik farklılıklar bir çeşitlilik ve zenginlik olarak görülebilir. Bu çeşitlilik ve zenginliğe rağmen, neyin sanat eseri olup olmayacağı konusunda sanatın kendi içindeki tartışma ve belirsizlik, (televizyon) izleyici(sin)de bir kafa karışıklığı ya da hoşnutsuzluk yaratabileceğinden, alımlamayı güçleştirecektir. Bu nedenle sanatsal paylaşımlar belli bir sanatsever çevreyle sınırlı kalmaktadır. Bunda sanatın anlatı dili ya da kodlarının farklı ve çeşitli olması; televizyonun ise belirli ve standart anlatı kodları kullanması da etkilidir. Zira Gasset yeni sanatın halkı iki sınıfa ayırdığından söz eder: *anlayanlar* ve *anlamayanlar*. Buna göre çağdaş, yeni ya da genç sanat, herkese değil, özel yeteneği bulunan bir azınlığa, ötekilerden daha değerli olmasa da daha farklı olan özel bir insan sınıfına yöneliktir; aynı zamanda evrensel bir olgudur ve bir kast sanatıdır (2012: 21-26).

Çağdaş sanat aristokratik bir popülizm biçimi; aşırı incelikli üst düzey basitliğin birbirine girdiği diyalojik bir yapı olarak da tanımlanır (Medina, 2013: 10). Diyaloji, diyalektikten farklı olarak zıtlıkların karşıtlığı değil, farklılıkların birlikteliğidir. Bu nedenle çağdaş sanat, tıpkı postmodernizm gibi bir arada olması düşünülemeyecek pek çok şeyi kendi bünyesinde barındırabilir. Biçim ve içerik olarak, teknik ve estetik olarak çok farklı öğeler belirli anlatı kodlamalarından bağımsız olarak bir araya getirilir. Oysa televizyon izleyicisi uzun zamandır kullanılan kalıplaşmış kodlara alışmıştır ve alıştığı bu kodları görmeyi bekler.

Gasset'e göre gerçek yaşamın duyumsanması ile sanatın duyumsanması arasında ilkesel olarak uzlaşmazlık vardır (2012: 35). Televizyon ve sanat eserinin algılanması ya da alımlanması farklıdır. Televizyonun gerçek yaşamdan farklı bir gerçekliği olsa da gerçek yaşama benzerliği ve gerçek yaşamı kopyalıyor ya da yeniden üretiyor oluşu, izleyicinin algısına daha uygundur ve alımlanmasını kolaylaştırır.

Sontag, önceleri bir ayın aracı olan ve büyüye benzer bir nitelik taşıyan sanatın, sanat yapıtını değerinin içeriğinde yattığını söyler (1998: 9-11). Oysa teknik ve estetik olarak farklılaşan sanat üretimi anlayışları, farklı sanatların birbiriyle bütünleştirilmesiyle oluşan melezleşme, kalıcı olmayan sanat eserlerinin üretilmesi, tekrarlanamayan performansların kayıtlar aracılığıyla yeniden üretilmesi, sanat eserinin içeriği konusunda çelişki yaratmakta ve sanat eseri tanımını muğlaklaştırmaktadır.

Baudrillard'a göre çağdaş sanat medyadan, reklamdan farkı olmayan, sanat fikrinden başka bir şeye gönderme yapmayan ve gerçekleştiğinde feda edilen bir fikirden ibarettir; sanat eseri yalnızca bir sanat eseri fikridir; kavramsal ve minimaldir; haz alınansa sanat değil sanat idesidir (2014a: para. 2-21). Gasset ise bunun farklı bakış açılarından kaynaklandığı görüşündedir: dünyada yeni bir estetik duyarlılığın varlığı olarak çağdaş sanat, baş döndürücü bir hızla birbirinden giderek uzaklaşan birçok doğrultuya uzanan ve farklı amaçlara bölünen genç bir sanattır. Gasset'nin yeni sanatta gördüğü eğilimlerin bazıları şunlardır: Sanatın insansızlaştırılması; canlı kalıplardan kaçınma; sanat yapıtının sanat yapıtından başka bir şey olmamasını sağlama (2012: 27-31). Baudrillard ise, bu soyutlama ve mutlak insansızlaştırma *macerasını* bir bayağılaşma olarak yorumlar; ona göre sanat artık bütünüyle bayağılığın üstdilinden ibarettir (2014b: 33).

Bu noktada sanatın insansızlaştırması demek, geleneksel medyayla olan bağının zayıflaması, buna karşın yeni medyayla olan bağının güçlenmesi demektir. Zira geleneksel medya anlatıları temelde somuttur ve insan üzerine kuruludur. İzleyici kitlesi geleneksel medyada yaşamı, insanı ve en çok da kendini bulduğu için televizyona ilgi göstermektedir. Oysa yeni medya temelde sanal ve soyuttur ve kullanıcılar bu nedenle sanatın insansızlaştırılmasını pek de yadırgamayacaktır.

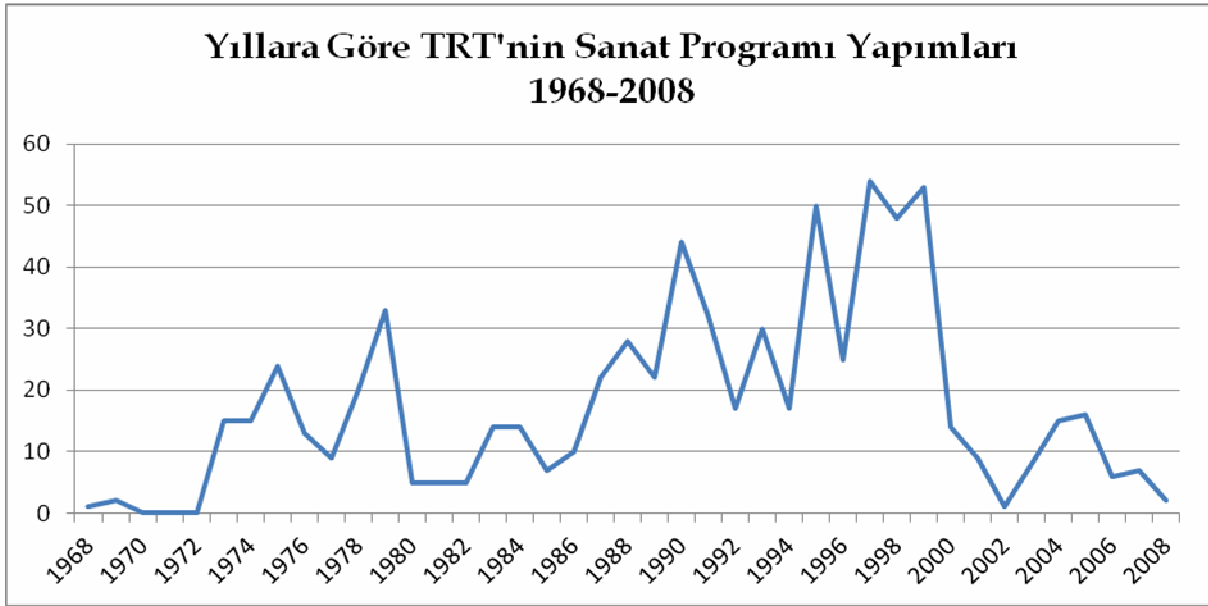
Çağdaş sanatın ne olup olmadığı ve değeri konusundaki tartışmalar bir yana, geleneksel medyanın kitlesi için, yani sıradan insanlar için cezbedici değildir. Çağdaş sanata ilişkin bu özellikler esasen

televizyon yayıncılığının doğasına aykırıdır. Televizyon ancak standart, tanımlanmış ve öngörülebilir yapımlarla kitlesini koruyabilir ve varlığını sürdürebilir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yıllara göre düzenlenmiş olan grafiğe ilk bakışta, 1990'lı yıllarda TRT'nin sanat programı yapımında en çok gayret sarf ettiği yıllar olduğu hemen göze çarpmaktadır. Öncesi ve sonrasında sanat yapımlarının niye daha az olduğu ise, hem TRT'nin kendi gelişimi, hem de ekonomik, sosyal ve siyasal yapının değişen dengelerinden ileri gelmektedir. 1968'den itibaren ve 1970'li yılların başlarında, aslında altyapısının yetersizliği, hitap ettiği izleyicinin kısıtlılığı ve yayın sürelerinin azlığına rağmen, kültür ve sanat üretimi konusunda da - diğer alanlarda olduğu gibi - oldukça fazla çaba göstermiştir. Henüz deneme yayınları sırasında bile sanata önem vermiş ve Cumhuriyet ideolojisinin batılılaşma ve modernleşme hedefleri doğrultusunda program üretme çabası içinde olmuştur. Ancak 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'yla başlayan siyasi çalkantılar ve beraberindeki başka toplumsal olaylar, karşı karşıya kalınan ekonomik, sosyal ve kültürel atmosfer, sanat yapımlarının zaman zaman azalması, hatta durması sonucunu getirmiştir.

TRT'de 1970'li yıllardan itibaren, en çok edebiyat ve tiyatro, opera, bale, klasik müzik gibi sahne sanatlarıyla, resim ve heykel gibi plastik sanatlar, yani modern batı sanatları, hem yurtdışı hem de ulusal temsilleriyle yer almıştır. 1970'li yıllardaki programlar sayıca fazla olmasına rağmen süresi kısa programlardır. Zaman içerisinde süresi daha uzun olan ve daha çok bölümlü yapımlar görülmeye başlanmıştır.

Program yapımlarının toplumsal olaylarla da yakından ilgili olduğu görülmüştür. 1970'li yılların başındaki durgunlukta, TRT'nin yeni kurulmuş olmasıyla birlikte, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası etkili olmuştur. 1980'li yılların başındaki durgunluğu da, tıpkı 1970'li yılların başında olduğu gibi, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine bağlamak yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Ancak sanat yapımları 1989 yılından itibaren artmaktadır. Zira 1989, şu an haber kanalı olan TRT2'nin kültür ve sanat kanalı olarak yayın hayatına başladığı ve böylece TRT'nin çok kanallı döneme geçtiği yıldır.

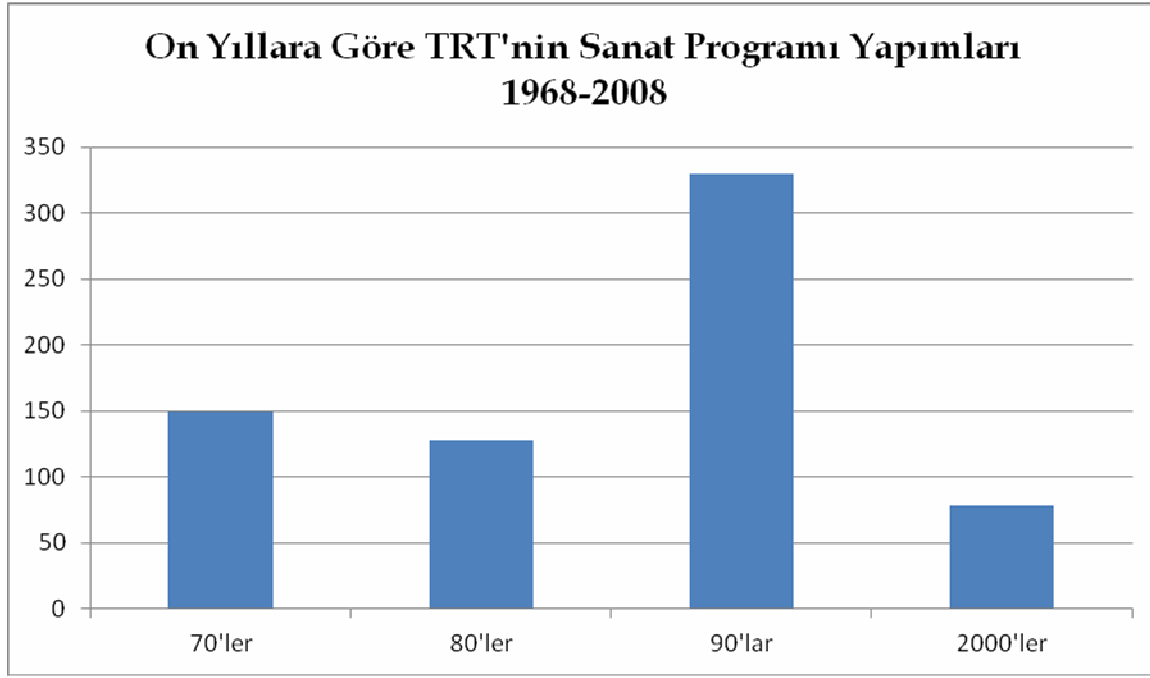
90'lı yıllar TRT'nin 24 saat kesintisiz yayına geçtiği ve daha çok kanalla yayın yaptığı yıllardır. Bu nedenle diğer programlar gibi sanat yapımları da artmıştır. Aynı zamanda bir kamu kurumu olmasına rağmen özel televizyon kanallarıyla, ticari olmasa da prestij açısından rekabet etmek durumunda kalması da bu artışın başka bir nedenidir. 17 Ağustos 1999 Gölcük depreminin ardından sanat yapımlarının 2000 yılında azaldığı görülmektedir. 2001 ve 2002 yıllarındaki düşüşü ise Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan ekonomik krizle açıklamak mümkündür. Bu değerlendirmede askeri darbe, deprem ve ekonomik kriz gibi büyük çaplı toplumsal olayların da TRT yapımlarını etkilediği görülmektedir.

1990'lı yıllardan itibaren giderek hızlanan küreselleşme ve beraberinde yaygınlaşan postmodern kültür, 2000'li yıllarda bizim açımızdan da etkili olmaya başlamıştır. Toplumsal, kültürel ve siyasal

değişimlerin yanı sıra sanat anlayışındaki değişimlere bağlı olarak TRT sanata daha mesafeli olmaya başlamış ve batı sanatındansa geleneksel Türk sanatlarına yönelme eğilimi göstermiştir. Bu yönelimde iktidar değişikliğinin ve beraberindeki muhafazakâr eğilimlerin giderek artmasının payı büyüktür.

2001 ekonomik krizinden sonra tüm sektörlerde olduğu gibi, medya sektöründe de ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Bunun üzerine bağımsız sayılabilecek ve çeşitlilik arz eden pek çok medya kuruluşu, iflas sonucu belirli sermaye sahiplerine satılmış; medya sahipliğinde bir tekelleşme başlamıştır. Daha sonrasında günümüze kadar gelen süreçte, önceleri yatay olan – yani yalnızca medya sektöründe başlayan – tekelleşme, dikey bir genişleme göstererek, medya sahiplerinin medya dışındaki alanlarda da tekeller oluşturmasına yol açmıştır. Özellikle inşaat, ulaşım, dağıtım, taşımacılık, madencilik vb. alanlarda genişleyen bu dikey tekelleşme neticesinde, aslında artık çok da karlı olmayan medya sektörünü daha çok bir vitrine dönüştürmüştür. Bu vitrinse, tekellerin diğer sektörlerdeki faaliyetlerinin reklam ve kâr alanı olarak işlev görmeye başlamıştır.

Özel sektör yayıncılığının tekeller bazında hâkim olduğu diğer sektörlerin vitrinine dönüşmüş olması gibi, günümüzün TRT yayıncılığı ise, iktidarın siyasal varoluşunun bir vitrinine dönüşmüştür; toplumu tarihsizleştirme ve geçmişi unutturma aracı olarak işlev görmektedir. Hedefler, öncelikler, yaklaşımlar ve değerler değişmiştir.

2000'li yıllardaki sanat yapımlarının, deneme yayınları yapıldığı ve yayın sürelerinin çok kısıtlı olduğu 1970'li yıllara göre bile azalmış olmasındaki asıl etken, postmodern kültürel etkiler ve muhafazakâr bir iktidarın egemen olmasının yanı sıra, tam olarak budur. Zira hiçbir zaman para etmeyen ve yalnızca Cumhuriyet ideolojisinin batılılaşma hedefi doğrultusunda önemsenmiş olan sanatın, küreselleşme ve kapitalist sistem doğrultusunda – ve sanat anlayışının da değişmiş olduğunu unutmuyarak – artık kamusal yayıncılık için bile pek bir önemi ve değeri kalmamıştır.

Medyayla sanat arasında her ikisine de değer katabilecek olumlu bir etkileşim yaratma imkânı zaman içinde giderek azalmaktadır. Sanat ile genel olarak medya ve özelde televizyon arasında bir bağ kurabilmek için, var olanlardan farklı bir medya yaklaşımına ihtiyaç vardır. Örneğin haber, alışveriş, spor, belgesel vb. alanlardan yalnızca birine yönelik sektörel yayıncılık yapan televizyon kuruluşları bulunduğu gibi, belki sanata yönelik yayın yapan bir televizyon kuruluşu olması için çaba gösterilmelidir.

Medya ve sanatın kendi içlerinde değişen dinamikleri nedeniyle, sanat ve geleneksel medya arasındaki bağ zayıflamaktadır ve zaman içinde bu bağ giderek ortadan kalkacaktır. Çağdaş sanatın dijitalleşme eğilimi de göz önünde bulundurulduğunda, yeni medyayla bağlarını güçlendirmesi, belki sanat değer katabilecektir.

Televizyonun üretim biçimi ve sanata göre çok basit olan anlatı yapısı daha çok zanaat olarak adlandırılabilir. Ancak yine de medyayla sanat arasında ikisi açısından da önemli olacak bir bağ kurma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Yeni medya sanatı ya da dijital sanat da çağdaş sanata dâhildir ve bu nedenle çağdaş sanat geleneksel medyadansa yeni medyayla bağ kurmakta daha başarılı olacaktır. Bu, hem çağdaş sanatın hem de yeni medyanın doğasına daha uygundur.

Temelde tüm özel medya kuruluşları birer ticari işletmedir. Özünde her işletme gibi amaçları kar elde etmektir. Pek çok konuda olduğu gibi onlardan sanat konusunda da bir tür sosyal sorumluluk anlayışı benimsemelerini beklemek, karşılanması pek mümkün olmayan bir talep olarak kalacaktır.

TRT ise bir kamu kurumu olarak kamu hizmeti yayıncılığı yapmaktadır. Siyasi ve ekonomik baskılardan uzak olması gereken kamu yayıncılığı, katılımcı ve çok sesli bir anlayış benimsemek zorundadır. Üçüncü kişilerin çıkarlarına hizmet etme ve taraf olma kaygısıyla değil, toplumun yararına olacak yayınların ve doğru bilginin aktarılması amacıyla hareket etmelidir. Bu anlamda TRT bir kalkınma aracı olma özelliğini yitirdiği gibi, sosyal sorumluluk anlayışından da uzaklaşmaya başlamıştır. Bu noktada, içinde bulunulan toplumsal, kültürel ve siyasi koşullar itibarıyla, asıl üzerinde durulması gereken, topluma gereği gibi hizmet edebilecek özerk bir kamu yayıncılığının yeniden tesisinin önemi ve gerekliliğidir.

KAYNAKÇA

- Baudrillard Jean (2014a). *Çağdaş Sanat: Kendi Kendisiyle Çağdaş Sanat.* (çev: A. Artun). (erişim: 15.04.2017) <http://www.e-skop.com/skopbulten/cagdas-estetik-cagdas-sanat-kendi-kendisiyle-cagdas-sanat/1862>
- Baudrillard, Jean (2014b). *Sanat Komplosu.* İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2002). *Sessiz Yiğünların Gölgesinde.* İzmir: Doğu Batı Yayınevi.
- Benjamin, Walter (2001). *Pasajlar.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çankaya, Özden (2003). *TRT Bir Kitle İletişim Kurumunu Tarihi: 1927-2000.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fischer, Ernst (1995). *Sanatın Gerekliliği.* İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gasset, J.; Ortega Y. (2012). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McQuail, Dennis (2010). *Dennis McQuail's Communication Theory.* London: Sage Publications..
- Medina, Cuauhtemoc (2013). *Çağdaş Sanat: 11 Tez. Çağdaş Sanat Nedir? içinde (7-18).* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sontag, Susan (1998). *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş.* İstanbul: Metis Yayınları.
- Şaylan, Gencay (1999). *Postmodernizm.* Ankara: İmge Yayınevi.
- Wilson, Michael (2015). *Sanat Nasıl Okunur.* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- TRT. (2008). *Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008(cilt 1.).* Ankara: Aydoğdu Yayınevi.
- TRT. (2008). *Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008(cilt 2.).* Ankara: Aydoğdu Yayınevi.
- TRT. (2008). *Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008(cilt 3.).* Ankara: Aydoğdu Yayınevi.
- TRT. (2008). *Geçmişten Geleceğe Belgeler Bilgiler 1968/2008(cilt 4.).* Ankara: Aydoğdu Yayınevi.